

Türk Hukuk Kurumu

Mondros Mütarekesi sonrası ülkenin yabancı işgalinden kurtulmasını sağlamak ve bağımsızlığını yeniden kazanmak için girilen savaşın temel amacı ulusal egemenlik ilkesi olmuştur. Ulusal egemenlik, hem her türlü yabancı müdahaleyi reddeden tam anlamıyla bağımsız bir devleti hem de halkın iktidarına dayanan bir hükümet sistemini amaç edinmiştir. Bu dönem ilk hedef işgalden kurtulmak olmakla birlikte, kurtuluş ve kuruluş mücadelesinin içinde başka milletlerden bağımsız olma anlayışının yanında kişinin hak ve özgürlüklerinin sağlanması ve demokratik bir Cumhuriyet rejiminin kurulması da ikinci hedef olarak belirlenmiştir.

23 Nisan 1920 tarihinde Ankara’da olağanüstü yetkilere sahip bir “kurucu meclis” olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla hem yeni bir Türk Devleti kurulmuş hem de hukuk tarihimizde yeni bir döneme geçilmiştir. TBMM hükümetinin dayandığı ulusal egemenlik (madde 1) ve meclis üstünlüğü ilkeleri (madde 2 ve madde8) 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile belirlenmiştir. Anayasa’da saltanatın kaldırılacağına dair bir hüküm bulunmasa da ulusal egemenlik ilkesinin monarşi ile bağdaşmayacağı açıktır. Bu nedenle, TBMM’nin 30 Ekim ve 1-2 Kasım 1922 tarihli 307 ve 308 sayılı iki kararıyla Osmanlı İmparatorluğu’nun sona erdiği ve saltanatın 16 Mart 1920 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere kaldırıldığı ilan edilmiştir. Böylece, devletin monarşik yapısına kademeli biçimde son verilmiş ve demokratik bir Cumhuriyet rejiminin temelleri atılmıştır.

Siyasal ve toplumsal etkileri olan her gelişme gibi rejim değişikliği de Türk hukuk tarihi açısından bir dönüşüme neden olmuştur. Bu anlamda, Osmanlı-Türk hukuk tarihi içindeki en köklü değişim Cumhuriyet’in kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti’nde hukuk alanı ve hukuki ilişkiler yüzyıllar boyunca İslam hukukuna ve İslam hukukunun padişaha tanıdığı sınırlı yasama yetkisi çerçevesinde oluşan örfi hukuka göre düzenlenmiştir. Cumhuriyet ile bu yöntem yerini tam bağımsız bir meclise ve zaman içinde laik bir hukuk düzenine bırakmıştır. Öyle ki, 1921 Anayasası, her ne kadar devletin dininin İslam olduğunu ifade etse de (madde 2), laik bir nitelik taşımaktadır. Bu hüküm, dönemin siyasal ortamının bu hükmü metinden çıkarmaya elverişli olmamasından kaynaklı Anayasa’da yer almış; 1928 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle de hem bu hüküm hem de diğer maddelerdeki İslami referanslar Anayasa metninden çıkartılmıştır. Böylece toplumsal yaşamın her alanında asıl hedef olan çağdaşlaşma hukuk sisteminde de izlerini göstermeye başlamıştır. 29 Ekim 1923 tarihinde 364 sayılı Teşkilât-ı Esasiye Kanununun Bazı Mevaddının Tavzihan Tadili Dair Kanun ile “Türkiye Devleti’nin şekli-i hükümeti Cumhuriyettir” denilerek Cumhuriyet de resmen ilan edilmiştir. Bunu takiben çağdaşlaşma hedefine hizmet edecek ve ülke yararına çalışacak çeşitli kurumlar kurulmaya başlanmıştır. Hukuk alanındaki devrimleri takiben kurulan Türk Hukuk Kurumu modernleşen hukuk sisteminin bir yansıması olarak bunlar arasında özellikle öne çıkar.

Türk Hukuk Kurumu 1934 yılında “Hukukçular Cemiyeti” adıyla kurulmuştur. Kurucuları, Kâmil Atalay, Tuğrul Tamer, Fahrettin Ülküsel, Ekrem Anıt, Lütfi Arıkoğlu, İhsan Güran, Osman Selçuk ve Erkut Yahya Kodat’tır. 5 Nisan 1935’te toplanan cemiyetin yıllık kurultayında tüzük gereği koruyucu başkanlığa Başbakan İsmet İnönü, onursal başkanlığa ise Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu seçilmişlerdir. 23 Kasım 1935’te gerçekleştirilen kurultayda kurumun tüzüğü ile ilgili birtakım değişiklikler yapılmış ve tüzüğün 1. maddesinde yer alan 9 Nisan 1934 günü Ankara’da kurulan Hukukçular Cemiyeti’nin adı “Hukuk İlmini Yayma Kurumu”na çevrilmiştir.

Kurum, 20 Mart 1939 günlü, 10603 sayılı Kararname ile kamu yararına çalışan dernekler arasına alınmıştır. Başlarda her ne kadar sadece hukuk camiasına hizmet etme hedefi olsa da özellikle tüzüğün hazırlanmasından sonra kamuyu

hukuk konularında bilgilendirme ve hatta hukuku öğrenmeye teşvik etme yönünde çalışmaları görülmektedir. Dolayısıyla, ilk kuruluş hedeflerine göre inkılâp ideolojisine hizmet etmeyi düstur edinmiş, yeni rejimin hukuk ayağının anlatılması, anlaşılması, yaygınlaştırılması ve ileriye götürülmesi bağlamında programını çizmiştir. 5 Nisan 1941 tarihinde gerçekleştirilen kurultayda Kurum'un adı tekrar değiştirilmiş ve bugünkü hâliyle "Türk Hukuk Kurumu" adını almıştır. Türk Hukuk Kurumu Tüzüğü'nün son biçimi 24 Mayıs 2008 tarihinde yapılan Olağan Genel Kurul'da benimsenmiştir. Türk Hukuk Kurumu"; Yeni Türk Medeni Kanunu ile Dernekler Kanunu'nda yapılan yeni düzenleme anlamında "Dernek" olmakla birlikte 20.03.1939 gün ve 10603 ile 15.10.1973 gün ve 7/7351 sayılı Bakanlar Kurulu Kararları ile "Kurum" olarak tescil edildiği için yerleşik ve kamuya mal olmuş "Türk Hukuk Kurumu" adı korunmuştur.

Güncel Tüzüğü'ne göre Kurum'un amacı; Türk Devrimi'ne, Atatürk ilkelerine, evrensel ve üstün kurallara dayanan Türk Hukukunun her yönden gelişmesine katkıda bulunup daha etkin duruma gelmesine çalışarak Türk ulusuna hizmet etmektir. Tüzüğü'nün 1. maddesine göre, merkezi Ankara'dadır ve şubesi yoktur. Kurum, amacını gerçekleştirmek için çeşitli alanlarda faaliyet gösterir. Bunların pek çoğu kendi Tüzüğü'nde kaleme alınmıştır. Buna göre, Kurum, hukukun, laikliğin ve demokrasinin üstünlüğünü savunarak, tüm ülkede hukukun verimli ve etkin bir şekilde uygulanması ve hukuka bağlılık bilincinin güçlenmesi için çalışır. Yine, karşılaştırmalı bir yöntem izleyerek, çağdaş demokrasilerdeki gelişmeleri takip eder. Bu kapsamda, Türk hukukunun daha iyi tanınması ve Türk hukukçularının en iyi biçimde yetişmesi için yabancı ülkelerin hukuk kuruluşlarıyla iş birliğini artırır; özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlar konusunda çalışmalar yaparak antlaşma ve sözleşmelerle uygulamalarına ilişkin görüşlerini açıklar. Yurt içinde ve yurt dışında burslar, seminerler ve kurslar aracılığıyla hukuk öğretimi, eğitimi ve uzmanlık çalışmaları sürdürür. Bununla birlikte, Kurum'un çalışma konularına uygun gelir sağlayıcı ticari işletmeler kurar, hukuki yayın yapar. Kurum, bu amaçlarla bilimsel etkinlikler, törenler veya toplantılar düzenler, bilimsel eserler, dergiler ve yazılar yayımlar. Aynı maddede Kurum'un toplumsal dayanışma amaçlı, spor ve sanat etkinlikleri veya hukuksal konularda ödüllü-ödülsüz yarışmalar açabileceği de kaleme alınmıştır."

Kurum, 1940 ila 1943 yılları arasında çok sayıda kitap alımı yaparak kendine ait bir kütüphane kurmuş ve dünyadan farklı devletlerin ana kanunlarının ve çeşitli eserlerin çevrilerek yayınlanması için Tercüme Bürosunu hayata geçirmiştir. Aynı dönemde Kurum adına Türk Hukuk Kurumu Dergisi yayınlanmaya başlanmış, Türk Hukuk Tarihi Enstitüsü ile ortak çalışmalar yapılarak çeşitli toplantılar düzenlenmiş ve tebliğler yayımlanmıştır. Hukuk devriminin genç hukukçu kuşaklarınca kavranması ve benimsenmesi amacıyla hazırlanarak olgunlaştırılmış ve Türk hukuk tarihinde önemli bir yere sahip Türk Hukuk Lügatı da yine Kurum tarafından çıkarılmıştır. Türk Hukuk Lügatı'nin bastırılması 1944 yılında tamamlanmış; Kurum başkanı Refik Şevket İnce de sözlüğe bir önsöz yazarak, Lügat'ın hazırlık aşamalarına, içeriğine, lügate emek verenlere ve bu eserin Türk Hukuk Tarihi için önemine değinmiştir. O zamanki adıyla Hukuk İlmini Yayma Kurumu'nun yoğun mesai harcadığı ve çok önemsedığı ve *Prof. Dr. Ernst Hirsch* gibi hukukçuların da katkı sağladığı bu eser için İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden de yardım alınmıştır. Günümüzde hâlâ önemli bir kaynak olarak kabul edilen söz konusu Lügat'ın çıkarılmış olması Kurum'un gerek hukuk dünyasına gerek topluma büyük bir katkısı olarak okunmalıdır. Daha sonraki yıllarda farklı baskılarının yayınlanmış olması da bu saptamayı doğruladığı gibi eserin kullanılmaya devam ettiğinin de bir göstergesidir.

Kurum, özellikle kuruluşundan sonraki ilk yıllarda hukuk alanına sunduğu katkılarla aktif bir rol almıştır. Bu kapsamda, konularında uzman yerli ve yabancı çok sayıda hukukçuyla çalışarak halka açık konferanslar düzenlenmiş, CHP Ankara Halkevi binasında ve Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde verilen konferanslara ek olarak radyo konferansları gerçekleştirilmiş, serbest kürsü dersleri düzenlenerek konferansların yeterli gelmediği konu başlıklarında daha geniş

bilgi aktarmak amaçlanmış, hatta derslere devam eden öğrencilere ücretsiz ders notları dağıtılmış, üniversite öğrencileri arasında hukuki araştırmayı teşvik etmek amacıyla yarışmalar açılmış ve çok çeşitli telif ve tercüme yayın faaliyetlerinde bulunulmuştur.

Türk Hukuk Kurumu 1934'te kurulup günümüzde kadar yaşayabilme başarısını göstermiş ve bir taraftan devrim ideolojisinin hukuki boyutunun anlatılması ve yaygınlaştırılması ideali, diğer yandan kurumun kendi hedefleri, kurumun her an canlı kalmasını sağlamıştır. Kurum'un hukuk alanına ilişkin çok geniş bir etkinlik yelpazesinde hizmetlerini sürdürdüğünü ve toplumsal anlamda da büyük katkı sağladığını görmek mümkündür. Türk hukukunun gelişimine ve yeni nesillere aktarımına yönelik verilen bu emek yalnızca hukukçulara değil, alandan yararlanan herkese büyük katkı sağlamaya da devam etmektedir.

Deniz POLAT

KAYNAKÇA

ÖZBUDUN, Ergun, **1924 Anayasası**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, 18. b., Ankara 2018.

ÇOBAN, İbrahim, "Türk Hukuk Kurumu'nun Kuruluşu ve İlk Yıllardaki Faaliyetleri", **I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri** (ed. Fethi Gedikli), On iki Levha Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 559-587.

ÖDEN, Merih, **Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi**, Yetkin Yayınları, Ankara 2003, s. 109

KAPANİ, Münci, **Kamu Hürriyetleri**, Yetkin Yayınları, 7. b., Ankara 2013.

TANÖR, Bülent, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, 8. b., İstanbul 2002.

ÖRSTEN ESİRGİN, Seda, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Hukukunda Kanunlaştırma Hareketleri", **Adalet Dergisi**, S. 1-2, 2019, s. 429-480.

MUMCU, Ahmet, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 8. b., İstanbul 1983.

KİLİ, Suna & GÖZÜBÜYÜK, Şeref, **Sened-i İttifak'tan Günümüze Türk Anayasa Metinleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. b., İstanbul 2006.

THKA, Klasör No: 9, Kurumun Senelik Toplantısı Dosyası, 23.11.1935 tarihli zabıt kaydı.

Türk Hukuk Lügati, Türk Hukuk Kurumu Yayınları, Ankara 1944.

<http://www.turkhukukkurumu.org.tr/hakimizda/tarihce.asp> (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2022)

<https://www.turkhukukkurumu.org.tr/tuzuk.html> (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2022)

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-hukuk-kurumu/?pdf=5777> adresinden erişilmiştir